

## **FORSLAG TIL ALFRED NOBELS FREDSPRIS 2014:**

# **EDWARD JOSEPH SNOWDEN**

**FORSLAGSSTILLER:**

TERJE EINARSEN, PROFESSOR I RETTSVITENSKAP, UNIVERSITETET I BERGEN

### **BEGRUNNELSE:**

#### **1. Edward J. Snowden har ytet det største bidraget til internasjonalt fredsarbeid**

Basert på kriteriene i Alfred Nobels testamente er Edward J. Snowden (født 21. juni 1983) "*den, som har verkat mest eller bäst för folkens förbrödrande och afskaffande eller minskning af stående arméer samt bildande och spridande af fredskongresser*".

#### **2. Nærmere om hvorfor Snowden fortjener fredsprisen**

Det er velkjent at Snowden har lyktes i å sette et skarpt og ubehagelig søkelys på noen viktige nasjonale og globale samfunnsspørsmål. Snowdens handlinger og uttalelser har gjort det mulig for folkevalgte, presse og borgere over hele verden å tenke gjennom og debattere spørsmål om økende global militær etterretningsaktivitet i sivile samfunn mer informert, konkret og åpent. Avdekkingen av masseovervåkning berører en rekke sider av samfunnet, og har utløst til dels sterke reaksjoner fra svært ulike hold. Snowden har fra sitt tvungne eksil i Russland selv deltatt i debatten, tilsynelatende reflektert og konsistent. Det avtvinger respekt.

Snowden har lyktes i å etablere en kompleks og samtidig fredelig global samtale om forholdet mellom omfattende global militær etterretningsoppustning for et i utgangspunktet godt formål (terrorbekjempelse), demokrati, og rettsstatlige kjerneverdier, herunder faren for misbruk av etterretningsmakt. Informert offentlig debatt om slike spørsmål er på mange nivåer viktig for fremgang i internasjonalt fredsarbeid, inkludert for tilliten til velmenende aktører som vil fremme internasjonal fred og sikkerhet. Snowden har derfor ytet et vesentlig bidrag til forutsetningene for "folkens förbrödrande".

Selv om Snowdens handlemåte er omstridt både rettslig og politisk, har han oppnådd betydelig internasjonal anerkjennelse. For eksempel tronet han 2013 øverst på listen over 'Global Thinkers' (*Foreign Policy*). Han ble kåret til 'Person of the Year' (*Guardian*) og ble oppført på andre plass bak den nye paven i en annen tilsvarende kåring (*TIME Magazine*). Han ble også valgt til å holde Channel 4s tv-sendte '2013 Alternative Christmas Message'. *New York Times*, Editorial Board, publiserte 1. januar 2014 en lederartikkel hvor Snowden er fremholdt som en betydingfull *varsler*, som har "done his country a great service" ved å bringe misbruk i etterretningen ved National Security Agency (NSA) frem i lyset.

Snowden har med rette satt fokus på de nevnte spørsmål. Men problemstillingen går dypere. Snowdens avsløringer reiser spørsmålet om ikke den sivile grunnstrukturen i demokrati og rettssamfunn risikerer å bli ødelagt av en tilsynelatende grenseløs masseetterretning, særlig hvis en gigantisk mengde opplysninger også samles inn og misbrukes for andre formål enn terrorbekjempelse. Snowdens dokumentasjoner tyder på at dette allerede har skjedd i et betydelig omfang, blant annet til skade for internasjonalt miljøsamarbeid. Selvsensur og tilbaketrekking i

sivilsamfunnet kan som et første skritt indikere større mistenksomhet, og uttrykkhet. Et bitte lite, men tankevekkende eksempel er rapporten fra Teknologirådet og Datatilsynet, *Personvern 2014 – Tilstand og Trender*, som indikerer at mange nordmenn nå har begynt å begrense eller tilpasse bruk av internett.

Ut fra det som er blitt dokumentert, kan man slutte at det gjennom det siste tiåret har funnet sted en storstilt *militær etterretningsopprustning*, hvor legitime *sivile mothensyn* har vært underordnet. Den globale militære etterretningen synes å trenge stadig dypere inn i det sivile samfunn i stadig flere land, rettet mot institusjoner, folkevalgte statsledere, næringsvirksomheter, og borgere. Skillet mellom sivilt samfunn og militærvesen er i ferd med å viskes ut, i det skjulte. Dette er Snowdens hovedbudskap. Det er grunn til å bemerke at USA i praksis ikke har frafalt sin militærpolitiske doktrine om en permanent *global krig* ("Global War on Terrorism"). Rettsstatmekanismer som offentlig kunngjøring av lovgivning og maktfordeling har for NSA og dets partnere blitt erstattet og supplert av hemmelig lovgivning og hemmelige "dommere" og "domstoler", slik det er blitt dokumentert av Snowden. Anførselstegn er påført siden *hemmelige dommere* og *domstoler* er en selvmotsigelse -- en rettstatlig anomali. Men det aksepteres politisk.

Den samlede etterretningsopprustningen, som trolig finner sted for fullt også i andre land som for eksempel Russland og Kina, bør med rette likestilles med militær opprustning "af stående arméer" i Nobels forstand, tatt i betraktning det enorme skadepotensialet som omfattende ulovlig bruk, ødeleggelse eller manipulering av datasystemer vil kunne få i et moderne samfunn.

Det burde derfor være i Alfred Nobels ånd å sammenkalle til internasjonale konferanser ("fredskongresser") med henblikk på *nedrustning* og internasjonalt bindende *regulering* av den enorme, samlede etterretningskapasiteten i verden. Snowdens virksomhet har lagt et nødvendig grunnlag for at så vil kunne skje, dersom den politiske viljen og motet er til stede. Noe mer kan ingen forlange av en verdig fredsprisvinner.

Det er å håpe at Nobelkomiteen forstår hvilken enestående mulighet den har til å flytte den neste merkesteinen som kan vise veien dit.

### **3. Er Snowden likevel en uverdlig kandidat?**

Innvendingene mot Snowdens skarpe søkelys på NSA og den globale militære etterretningens problematiske sider har vært tre-delt, og kan potensielt svekke hans kandidatur:

3.1 En innvending er at avsløringene, slik de har vært dokumentert av Snowden og media, har satt andres liv og sikkerhet i fare, særlig indirekte ved at terrorister bedre forstår hvordan NSA arbeider og derfor lettere kan unngå å bli oppdaget i visse tilfeller. Innholdet i påstanden har vært lite konkretisert og synes ikke å ha fått allmenn tilslutning, heller ikke blant erfarne politikere eller i de etterretningsmiljøene som har uttalt seg offentlig. Påstanden er etter sin natur vanskelig å motbevise, men den er såvidt løst underbygget at den ikke kan oppveie de samfunnsmessige fordelene av en informert offentlig debatt og mulige tiltak i Nobels ånd, jf. punkt 2 foran. At Snowdens avsløringer har motvirket eller vil kunne motvirke seriøst *fredsarbeid*, er det derimot ingen som har hevdet, og det er tross alt det siste som er mest relevant i forhold til fredsprisen.

3.2 En annen hittil løst begrunnet påstand er at Snowden arbeidet som spion for Russland og fikk bistand av Russland til å flykte. Begge deler har blitt blankt avvist av formannen i det amerikanske senatets etterretningskomite, Dianne Feinstein, som grunnløse påstander (*Huffington Post*, 28. januar 2014). Hun har derimot vært sterkt kritisk til Snowdens *lovbrudd* og karakterisert hans handlinger som forræderi ("treason"), jf. neste punkt.

3.3 Den tilsynelatende tyngste innvendingen mot Snowden som verdig fredsprisvinner er at han har begått alvorlige lovbrudd. Det er heller ingen tvil om at han i strid med arbeidsavtalen og amerikanske straffebestemmelser bevisst skaffet seg tilgang til en stor mengde topphemmelig materiale, i den hensikt å offentliggjøre bevis for urettmessig overvåkning. Snowden er tiltalt i USA for alvorlige brudd på spionasjelovgivningen. Det skal derfor så kort som mulig begrunnes hvorfor dette likevel ikke er noen tungtveiende innvending mot Snowdens kandidatur.

For å skjønne Snowdens handling og bedømme den rettslig og moralsk, er det essensielt å forstå forskjellen mellom nasjonale straffebestemmelser og nasjonale prosessregler på den ene side, og på den andre side mulige konstitusjonelle eller folkerettslige begrensinger, prinsipper, og garantier i favør av individet. Det bare når hele dette bildet iaktas samlet at det er mulig å bedømme Snowdens handling rettslig og moralsk. Denne bedømmelsen bør Nobelkomiteen gjøre, særlig fordi dette i virkeligheten ikke er så vanskelig som man kan få inntrykk av.

Nobelkomiteen må nødvendigvis ta mest hensyn til folkeretten og menneskerettighetene, da Nobel søkte å fremme internasjonale kongresser og fredelig internasjonalt samarbeid særlig om nedrustning, og ikke for eksempel svensk eller annen nasjonal strafferett. Dette viktige prinsippet ble anerkjent av Nobelkomiteen allerede i 1936, da den tildelte fredsprisen til den tyske skribenten og *varsleren av militær opprustning, Carl von Ossietzky*. Ossietzky hadde allerede under Weimar-republikken varslet verden om ulovlig tysk opprustning. For dette modige forsøk på å mobilisere oppmerksomhet mot en farlig utvikling, ble han i 1931 idømt to års fengsel for landsforræderi og spionasje i det som fortsatt var et demokrati. Da nazistene kom til makten og kunne dra fordel av opprustningen som var startet, ble han mishandlet og utsultet i fangenskap til han døde. For Ossietzky, og for mulighetene til å påvirke et internasjonalt handlingsforløp, kom fredsprisen i det tilfellet åpenbart flere år for sent, selv om den prinsipielt sett var viktig nok.

Nobel var som kjent også opptatt av en humanitær og folkerettslig ramme for fredsarbeid. To folkerettslige prinsipper er særlig relevante og sentrale i relasjon til vurderingen av Snowdens verdighet:

1) Individets personlige *plikt* til ikke selv å medvirke til det som kan være alvorlige brudd på folkerettslige eller menneskerettslige normer. Dette banebrytende rettsprinsippet ble slått fast i Nürnberg-sakene etter annen verdenskrig, akseptert av FN, og er fortsatt gjeldende ansvarslære i relasjon til individers folkerettslige straffansvar. I forlengelsen ligger det her en moralsk plikt til forhindring eller begrensning av mulig skade, som å varsle samfunnet om en farlig eller skadelig utvikling som ellers ikke ville ha blitt kjent eller tatt alvorlig.

2) Menneskerettighetenes insistering på at individet har visse grunnleggende *rettigheter* uavhengig av statens lover, herunder rett til et privatliv og personvern, men også ytringsfrihet.

Ytringsfriheten omfatter rett til å kommunisere opplysninger og meninger om alle sider ved statsstyrelsen, med mindre strafferettslig ansvar for slik kommunikasjon lar seg forsvare ut fra tungtveiende andre hensyn. Straffebelagt taushetsplikt må derfor kunne forsvares holdt opp mot ”Ytringsfrihedens Begrunnelse i Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse”, for å låne velformulerte ord fra vår egen reviderte grunnlovsbestemmelse om ytringsfriheten (§ 100). Dersom formålet saklig sett er sannhetssøken, eller å ivareta forutsetningene for demokrati eller for fri og saklig begrunnet meningsdannelse i samfunnet, er det slett ikke gitt at brudd på straffebelagt taushetsplikt vil være ulovlig eller innebærer et alvorlig lovbrudd i et demokratisk rettssamfunn. Den samme avveiningen må gjøres ifølge internasjonale menneskerettigheter.

På denne bakgrunn bør det vært klart at spørsmålet om vurderingen av Snowdens handling ut fra menneskerettighetene og folkerettslige normer representerer et nokså ordinært tilfelle hvor straff på grunnlag av en nasjonal straffebestemmelse må vurderes ut fra kriteriene for inngrep i

ytringsfriheten. Snowdens politisk motiverte avsløringer gjennom offentlige massemedia vil her i utgangspunktet ha et sterkt vern, særlig hvis informasjonen har stor allmenn verdi samtidig som statens interesse av hemmelighold svekkes gjennom at avsløringene indikerer tilfeller av maktmisbruk. Etter menneskerettighetene må de motstående konkrete interesser og hensyn nøye avveies. Ut fra hva som foreligger om Snowdens politiske motiver og de viktige offentlige interesser knyttet til de konkrete avsløringene, er det lite som tyder på at Snowden ville kunne ha blitt straffet i et europeisk land uten at Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) ville ha funnet det i strid med Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 10 og/eller EMK artikkel 3 (det siste avhengig av straffen). Av samme grunn vil Snowden neppe kunne bli utlevert til USA fra en stat som medlem av Europarådet og EMK slik situasjonen er i dag, jf. primært vernet mot utsendelse ifølge EMK artikkel 3.

Problemet for Snowden i USA er at han der ikke har anledning til å påberope verken menneskerettigheter eller samfunnsinteresser i sitt forsvar etter spionasjelovgivningen. Den straffeprosessen som er iverksatt mot Snowden strider derfor mot elementære prinsipper for rettferdig rettergang ("fair trial"). Han risikerer av samme grunn en *uforholdsmessig streng straff*,

Av mye de samme grunner oppfyller Snowden kriteriene i FNs flyktningkonvensjon (FK) artikkel 1, og han må således betraktes som flyktning i konvensjonens forstand. Han har rett til å søke asyl, jf. også FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter artikkel 14, uten at hjemlandet USA i forhold til andre land med rette kan betrakte en slik søknad som en fiendtlig eller uvennlig handling. FK artikkel 1, F, bokstav (b), om eksklusjon på grunnlag av en alvorlig ikke-politisk forbrytelse, ekskluderer ikke Snowden fra flyktningstatus nettopp fordi hans handling er ikke-voldelig, og i utpreget grad en *politisk* handling i bestemmelsens forstand.

Nobelkomiteen kan derfor trygt legge til grunn at Edward J. Snowden er en høyst verdig kandidat til fredsprisen 2014.

Med vennlig hilsen,  
Professor dr. juris Terje Einarsen  
Sign.  
Bergen, 31. januar 2014.